
Min Maane er gamle Moer Sæther

FRA ARKIVET

JULIE DIDRIKSEN

julie.didriksen@tidsskriftet.no

Tidsskriftet

Kvakksalveri har vært mye diskutert i Tidsskriftet gjennom tidene, og særlig tidlig på 1900-tallet var det ikke uvanlig at disse mistenkte kvakksalverne ble kritisert og omtalt ved fullt navn og adresse. I Tidsskriftet nr. 10/1927 skrev en medisinstudent et forsvar for en kjent «klok kone» fra 1800-tallet (Tidsskr Nor Lægeforen 1927; 47: 544–6). Mor Sæther, eller Anne Johannesdatter Sæther (født Wiger), var flere ganger i retten på grunn av sin virksomhet, men hun var svært populær i sin samtid, og hun hadde mange på sin side. Henrik Wergelands dikt *Mulig Forvexling* fra 1845, som strofen i tittelen er hentet fra, var tilegnet henne.

Vinkelgata 17 (tidlig 1900-tall), Arne Hjørnsing (1860–1928). Foto: Rune Aakvik / Oslo Museum

Litt om «Mor Sæther»

Av stud. med. Reidar F. Schaaning.

Mor Sæther – det er et navn som til stadighet, med visse mellomrum, dukker opp paa forskjellige steder. Og det er et navn som det alltid har staatt strid om og hvorom de mest stridende meninger har gjort sig gjældende.

Da hun sees omtalt i «Tidsskriftet»s nr. 1 for iaar i en artikkel om kvaksalveri, hvor hendes mindre tiltalende egenskaper fremhæves, turde derfor kanskje enkelte vitnesbyrd om hende i andre henseender paaregne nogen interesse.

Anne Johannesdatter Wiger blev født i Solør i 1793. Hun blev gift med Sæther, som var pedel ved anatomikammeret i Kristiania. Alt tidlig hadde hun interessert sig sterkt for botanik. Ved anatomikammeret gik hun lægerne til haande med de der forefaldende forretninger. Her opholdt hun sig i 7 aar «hvor man kan vid, at hun med hendes ubeskrivelige Interesse for Medicinen ikke undlod nogen Anledning til at skaffe sig Indsigt i Menneskets indre Bygning; og af disse 7 Aar gik hun i 3 Aar daglig hos Doctor Knof, der af hende fik fri Kaffe og Vask for at give hende den nødvendige Veiledning, tilhaande hunder hans Operationer.» – Gjennem sin mand fik hun adgang til Universitetets bøker, likesom hun ogsaa fik laane bøker av lægerne og de studerende.

«Naar Karl Johan var her i landet, var det mor Sæther som skaffet smør og melk til slottet»

Mor Sæther bodde i en 3-etages gaard med tilhørende løkke og have i Filosofgangen vis à vis Grüners løkke. Her hadde hun op til 20 kjøer. Naar Karl Johan var her i landet, var det mor Sæther som skaffet smør og melk til slottet. «Og biskop Schrøder kom daglig og fik sit glas nysilet melk fra mor Sæthers kostald».

Mere end én fattig student bodde saagodtsom gratis hos hende, saaledes en tid Henrik Ibsen og hans ven Ole Schulerud.

Mor Sæther var meget efterspurt som «klok kone». Lægerne efterstræbte hende paa det bitreste. Til deres paastand om at hun skydde lyset, svarte hendes forvarere, at «Gud og hver Mand veed, at hun intet Dølgemaal lægger paa sin Praxis, hvilket ogsaa vilde være en forgjæves Bestræbelse, da jo hendes Værelse den hele Dag er fuldt af Patienter som hun hvert Øieblik blir afhentet til denne eller hiin Syg.»

«Mere end én fattig student bodde saagodtsom gratis hos hende, saaledes en tid Henrik Ibsen og hans ven Ole Schulerud»

Baade i 1836, 1841 og 1844 blev hun dømt for kvaksalveri – siste gang til 1 aars tugthus, hvilket ved kongelig benaadning blev nedsat til 32 spd. mulkt og 25 dages vand og brød. «Imidlertid var Harmen stor over, at hendes gavnrige Virksomhed paa denne Maade hindredes og straffedes, – gavnrig maa den efter alt at dømme have været, og det dobbelt i Tider, hvor Lægehjælp ofte var saa vanskelig at faa og faldt saa overordentlig kostbar.» – Da hun i 1844 var under retslig forfølgning, utstedte et større antal av Kristianias bedste mænd følgende erklæring: «At undertegnede (Blandt dem var navn som Faye, Heftye, Løvenskiold (statholderen), Lindboe, Bisgaard, Heyerdahl og Cappelen) har kjent Anne Johannesdatter Sæther i et tidsrum af flere aar, at vi anser hende for at have været en stor del av sine medmennesker til gavn ved den anvendelse, hun har gjort af et efter vor mening umiskjendeligt naturlig anlæg til at helbrede visse, især udvortes sygdomme, gigtsvaghet o. s. v., at hun efter hvad vi har kunnet erfare, herved ofte har gjort sig fortjent af den fattige og nødlidende, hvem adgang til at skaffe sig en methodisk behandling af læger ikke lettelig staar aaben, at hun ved sin færd i den henseende har vundet anerkjendelse for uegennyttighet og menneskekjærlighet, og endelig at det vilde saare den naturlige retsfølelse, om hun, for at have stødt an mod lovgivningens forskrifter om kvaksalveri, skulde, efter et foregaaende liv, der for en stor del har været opofret uegennyttige bestræbelser for medmenneskers vel, blive anseet med tugthusstraff, – finder vi ikke at burde afholde os fra at bevidne.» (I. Ross: I Norge 1845).

«At hun efter hvad vi har kunnet erfare, herved ofte har gjort sig fortjent af den fattige og nødlidende, hvem adgang til at skaffe sig en methodisk behandling af læger ikke lettelig staar aaben»

I begyndelsen av 1845 indsendte hun ansøgning til Kongen om at faa ret til at behandle «ondartede saar, lamhed, gigtsvagthed, gevækster og lignende». Ansøgningen bila hun med et andragende fra Røkens prestegjæld, undertegnet av 118 navn, og dessuten 161 attester som alle vidnet om «de merkværdigste, heldigste og uegennyttigste kure». Den blev sterkt anbefalt av formandskap og stiftsamtmænd. Stadsfysikus uttalte sig svævende og det medicinske fakultet uttalte sig mot. Statholderen Løvenskiold indstillet til «naadigst indvilgelse» – en indstilling som blev tiltraadt av statsraad Fleischer, mens de øvrige statsraader uttalte sig mot. Andragendet avsløges.

Blandt mor Sæthers patienter var ogsaa Henrik Wergeland under hans siste sygdom. Hun tilsaa ham i hans hus «Hjerterum», hvortil han var kommet fra Rikshospitalet. Han sier selv at han arbeidskraft vaaknet sterkere efter at han hadde git sig i hendes kur. I taknemlighet mot hende skrev han et dig til hendes pris – «Mulig Forvandling» [sic].

For denne sin virksomhets skyld var mor Sæther gjenstand for en veritabel forfølgelse fra lægernes side – en forfølgelse som, saavidt skjønnes, blev iverksat paa en maate man ikke skulde ventet fra lægehold. Man faar et sterkt indtryk av, at de for en væsentlig del blev drevet av «Laugsaand og Brødnid».

Ikke desto mindre optok flere læger av hendes «mediciner». Saaledes anbefalte professor Voss Mor Sæthers gigtsmørelse, som for ikke svært mange aar siden ialfald var at faa paa ethvert apotek. «Som Bevis for dens Fortrinlighed kan tjene, at Professor Lochmann af enhver medicinsk Candidat fordrer til medicinsk Examen Kjendskab til ovennævnte Smørelse.» – Likeledes anbefalte Lochmann hendes kjertelolje. –

Anne Sæther døde 25de april 1851. De læger som tilsaa hende var de Besche, Conradi og Faye. Paa hendes gravsten lot presten Wexels og flere av hendes venner sætte et vers som begyndte saaledes: «Hun var de Syges Hjælper, de Armes Pleier»

«Beskyldningen mot mor Sæther for at ha været vindesyk og egennyttig har været helt ubeføiet»

Det maa efter dette være tillatt at slutte, at beskyldningen mot mor Sæther for at ha været vindesyk og egennyttig har været helt ubeføiet. Det fremgaar av alt at hun har hat trang ved at hjelpe andre og har gjort det paa mere end én maate. Hva hendes kvaksalverivirksomhet angaar, saa hadde hun jo intet at vinde, men hun visste godt hvad som ventet hende. Fra de forskjelligste hold, ogsaa blandt hendes motstandere, blev det indrømmet at hun ikke søkte nogen fordel for sig selv.

Det synes som ikke mindre end rimelig, at dommen over hende nu burde falde adskillig mildere, end hendes samtids lægeverden fældte den.

Mulig Forvexling

Beholder Maanen, Poeter!
Dens Væsen er mig for flaut.
Min Maane er gamle Moer *Sæther*
i hendes snehvide Skaut.
Paa selve Rigshospitalet
jeg saae hende hver en Nat.
Hun kom igjennem Portalet
i Skikkelse af en Kat.
Den Portner sig klø'de bag Øre:
"Det var da en underlig Puus."
Man Væsen af Katte bør gjøre
i Bygninger fulde af Muus.
Men under mit Vindu kommen,
flux skiftede Katten Ham.
Der stod i Skaut og i Kaabe
en pyntelig gammel Madam.
Ad Vinduets Glar hun længe
som Maanen stirred ind,
saa Begge jeg forvexlet
har vist i Febersind.
Hun nærmer sig, Hun nærmer sig
som Maaneskinnet stilt.
Hvem sidder der? Nu kan jeg kun
fortælle Resten vildt.
Saa skinner ei Aftenstjernen,
ei Mars'es Karneol,
som Lægedraaberne funkled
i Tryllerskens Phiol.
Der sad Hun som af Fosfor,
i Natdragt hvid som Sne;
dog lyste mod den Phiolen
som Ild mod Lysetræ.
Der sad Hun som Lapmarks-Uglen,
den hvide med guldguult Blik;
dog lyste mod det Phiolen,
ja med et Iisblinks Stik.
Jeg tømmer et Primulabæger,
en Aurikel med Nektarsaft
til Ære for gamle Moer *Sæther*
og hendes Phioles Kraft.
Jeg trende Draaber smagte,
og deraf Følgen blev
de tre Minutters Helse,
hvori jeg dette skrev.

Henrik Wergeland
Samlede skrifter, 3. bind: 1842–1845
Chr. Tønsbergs Forlag, 1900

Publisert: 16. desember 2024. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.24.0488
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 3. juli 2026.